

El record d'allò que no va ser

Héctor Schmucler

Estrany destí el de l'Informe MacBride: en el mateix moment en què va veure la llum, en ser aprovat per l'Assemblea General de la Unesco el 1980, va començar a pertànyer al passat. Estrictament, el Nou Ordre Mundial de la Informació i la Comunicació que l'Informe sostenia no va existir mai. L'extens escrit de la Comissió Internacional d'Estudi dels Problemes de la Comunicació (CIC), *Moltes veus, un sol món*, podia fer pensar en un cant a l'harmonia planetària i amb prou feines va ser un document ben intencionat dels molts que produeixen els organismes supranacionals. No hauríem de dissimular que hem estat incapaços de fer una altra cosa: la multiplicació de documents i declaracions no va aconseguir redreçar el camí que ens ha portat a un món cada vegada més injust i cada vegada més violent. La commemoració dels vint-i-cinc anys de l'aprovació de l'Informe MacBride pot representar una bona oportunitat per reflexionar amb rigor sobre el nostre present i sobre la complexa història que el va fer possible. Com qualsevol paradoxa, la proposta pot resultar inquietant: recordar allò que no va ser.

Potser hem d'acceptar que l'anomenat NOMIC va ser una construcció mítica necessària; la manera possible d'establir, en aquell moment, un relat il·lusori que donava compte de fets clarament verificables encara que els motius reals que empenyien a mostrar-los no fossin tan explícits. El NOMIC va agitar alguns sectors acadèmics, petits grups polítics, organismes paraestats, estats i no estats reduïts; va justificar innumerables reunions internacionals i va autoritzar estructures burocràtiques de diversa índole; va ser bandera desplegada en batalles aparents: la guerra (és un dir) es decidia en uns altres escenaris. És possible que

el NOMIC hagi existit sempre com a passat perquè la seva retòrica es va esgotar amb bons propòsits per al futur; el mirall al qual es mirava només reflectia allò que hauria de ser. Es va conformar amb generalitats que mai no el van aconseguir definir amb trets específics. Sota el seu nom s'hi van encabir els suggeriments més diversos i gairebé res no el representava completament. Una infinitat d'escrits d'estudiosos de la comunicació parlen d'allò que el NOMIC podria haver estat mentre els desacords entre ells són insuperables. Per a la gran majoria d'investigadors el tema resulta irrellevant. Els actes commemoratius, com aquest, corresponen més aviat a una inquietud de col·leccionistes o d'arqueòlegs i menys a les exigències de l'època. Els que ens sumem voluntaris al record, de ben segur que estem persuadits que en la nostàlgia, en aquell dolor pel que hem perdut, hi ha una noblesa que reivindica la memòria. El que s'hi oposa és la irreverència claudicant de l'oblit.

Durant més d'una dècada, entre els anys 1970 i 1980, els informes amb què conclouïen els debats internacionals sobre comunicació van enumerar i condemnar injustícies demostrables; en els temps exactes del NOMIC la paraula clau era desequilibri i, la seva contrapart, lliure circulació de la informació. Quasi sempre les conclusions d'aquells informes projectaven un horitzó promissori que, amb una mica d'esforç, es podria assolir; la creença que la història mantenia una marxa constant cap al benestar dels éssers humans obligava a l'optimisme. Alguns van voler veure en l'Informe MacBride el moment culminant d'una pugna en què, finalment, els sotmesos aconseguïen imposar la seva veu davant dels poderosos. "Amb l'establiment d'un Nou Ordre Mundial de la Comunicació –assenyalava Amadou-Mahtar M'Bow, director general de la Unesco– cada poble ha de poder aprendre dels altres, informant-los al mateix temps de com entenen la seva pròpia condició i de la visió que tenen dels assumptes mundials. Quan això s'aconsegueixi, la humanitat haurà fet un pas decisiu cap a

Héctor Schmucler

Professor emèrit de la Universitat Nacional de Córdoba, Argentina

la llibertat, la democràcia i la solidaritat.” Sean MacBride, el president de la Comissió, home de vasta experiència en els temes del dret que semblava reunir en la seva figura la voluntat d'autonomia i convivència –lluitador per la independència d'Irlanda, iniciador d'Amnistia Internacional, premi Nobel i premi Lenin de la pau– era més prudent en el pròleg que encapçala l'Informe: després d'indicar l'optimisme limitat amb què havia començat la feina i la confiança que va anar creixent per la qualitat de l'obra feta i els acords obtinguts, en condiciona la seguretat: “Si els diàlegs futurs es regeixen per aquest mateix esperit de bona voluntat, serà possible construir un nou ordre en benefici de la humanitat.” No hi va haver aquests diàlegs, sinó que més aviat s'esdevingueren temps de ruptures. És ben coneguda la fustigació incessant d'alguns països, sobretot dels Estats Units, contra les discussions propiciades per la Comissió. Les grans agències internacionals de notícies no van parar de *descobrir* una confabulació tercermundista que amb el beneplàcit del camp socialista buscava retallar la lliure circulació de la informació. L'aprovació de l'Informe tampoc no va comportar gaire enrenou en el desordenat Tercer Món on, en nom dels pobles, algunes elits sostenien principis amb formulacions tan complexes que s'alienaven del conjunt. Va predominar la visió que els països endarrerits eren tan sols productes d'enemics externs i una espècie d'innocència reafirmada va seguir encobrint les dures contradiccions i les perverses condicions vigents en molts d'aquells països unificats en el seu paper de víctimes. Per la seva banda, els països socialistes del bloc soviètic, que avançaven sordament cap a la seva desaparició, mai no van poder abandonar el llenguatge anacrònic i suïcida d'impostada tolerància que repartia benediccions i condemnes d'acord amb la seva estratègia d'acció en la Guerra Freda.

A l'Amèrica Llatina el ressò del debat sobre el NOMIC va durar més que a altres regions. Teories i pràctiques de comunicació havien penetrat des de feia temps la història política i social del continent. No són freqüents en altres parts del món experiències d'una articulació tan estreta entre comunicació i acció col·lectiva com les que es van proclamar i exercir en moltes ocasions a diversos països llatinoamericans. Aquests antecedents permeten rastrejar alguns dels motius que van fer possible el 1976 la Conferència Regional sobre Polítiques Nacionals de Comunicació convocada per la Unesco a San José de

Costa Rica. El fet és rellevant perquè no va tornar a succeir res que s'hi assembli a cap part del món i perquè va provocar una agitada campanya difamatòria per part de la Societat Interamericana de Premsa. D'altra banda, les conseqüències de la trobada van ser nul·les i els arguments conceptuals que la sostenien poden semblar avui insostenibles. De tota manera, i com a tot arreu, a l'Amèrica Llatina la discussió específica sobre el NOMIC no va anar més enllà dels límits d'alguns instituts especialitzats i de sectors acadèmics o professionals que conjunturalment van comptar amb el favor de sectors estatals o d'organismes internacionals. Sense deixar cap rastre es van diluir alguns intents de construir formes autòctones d'intercanvi d'informació entre les nacions: l'Agència Llatinoamericana de Serveis Especials d'Informació (ALASEI), la Unió Llatinoamericana i Caribenya de Radiodifusió (ULCRA), i l'Acció de Sistemes Informatius Nacionals (ASIN) romanen vagament en el record d'alguns memoriosos i només per una generosa expansió semàntica pot ressonar el NOMIC en les diverses iniciatives de comunicació popular (a vegades denominades *alternatives*) que, tot i estar debilitades, floreixen aquí i allà en l'espai llatinoamericà.

El balanç, vint-i-cinc anys després de l'Informe MacBride, ofereix dades per a la decepció i potser per a l'alarma davant de certes idees en les quals creïem –el plural inevitablement m'inclou– com a instruments per a la construcció d'una humanitat menys desconsolada. El passat on va créixer el NOMIC va ser un moment de fortalesa ocasional dels països de l'anomenat Tercer Món, amb l'estímul del recent poder adquirit pels productors de petroli agrupats a l'OPEP i en el fragor de la Guerra Freda que uns anys més tard va acabar amb l'hegemonia del capitalisme triomfant. Si hi ha alguna cosa que justifiqui recuperar aquell passat és que la seva genealogia ens parla dels nostres problemes més immediats, aquells que encara s'obren com preguntes inquietants: Com podem pensar en valors que permetin transcendir el cec pragmatisme mercantil dominant i, alhora, l'escandalosa misèria d'un nombre aterroridor d'éssers humans? Com podem atrevir-nos a evitar drecceres tranquil·litzadores que, entre altres coses, ubiquen el mal exclusivament en els altres i eludeixen reconèixer-lo en nosaltres mateixos? Com podem arriscar-nos –en l'esforç d'indagació sense parió que no hauríem de descartar– als momentanis buits de seguretats que abans ens oferien velles creences i velles institucions?